

КНЕЗ ПАВЛЕ РАДЕНОВИЋ И КОТОР

Везе Павловића, односно њиховог родоначелника Павла Раденовића и Котора датирају још из времена краља Твртка I. Котор се први пут налазио у саставу средњовековне босанске државе у време владе краља Твртка I. Наиме, Котор је предајом дошао под власт краља Твртка I крајем јула 1384. године. Тврткову власт над Котором признала је угарска краљица Марија тек у првој половини 1385. године. Тврткова амбиција била је најзад остварена. Славни град Котор признао је „краља Србљем” и настављача немањићке династије. Тврткова власт над Котором трајала је само неколико година, па није могла оставити трага у Котору, нити извршити утицај на босанску државу.¹ Краљ Твртко I је вероватно издао повељу Котору. На ту чињеницу упозорио је Сима Ђирковић у *Историји Црне Горе*, где је навео да је Твртко издао Которанима повељу, којом је потврдио сва права и територије које су уживали под ранијим господарима.² Заиста, сачуван је препис Тврткове повеље Котору из XVIII века и налази се у Зборнику мешовитог садржаја који се чува у Архиву JAZU у Загребу.³

¹ *Историја Црне Горе* 2/2, Титоград 1970, 43 (С. Ђирковић).

² *Исто*, 43.

³ Архив JAZU II б 21, 353-354. Пре неколико година проф. Сима Ђирковић дао ми је текст преписа Тврткове повеље Котору, с намером да урадим њену анализу. Том приликом сам уочила да је 1382. година настанка повеље и одмах посумњала у њену аутентичност, односно да препис није веран оригиналу. Вероватно сам се тада руководила осталим которским повељама, за које се углавном сматра да су фалсификати, што не значи да нема у њима интерполираних оригиналних делова. После извесног времена поново сам се вратила анализи Тврткове повеље Котору и закључила да је година настанка повеље погрешна (1382), што не значи, да њена садржина и дипломатичка структура нису верни оригиналу. Напро-

Овде нећемо улазити у дипломатичку анализу, нити садржину повеље, као ни у разлоге погрешног датирања (1382). Повеља није могла настати пре јула 1384. нити после марта 1391. године. Само ћемо се задржати на сведоцима који су се налазили на повељи. Имена седморице сведока на овој повељи Котору нису нови ни непознати босанској дипломатици тога доба. Тако се имена већине од њих или њихових синова срећу у готово свим Твртковим повељама. Као сведоци помињу се: Вукац Хрватинић са сином Хрвојем, затим војвода Влатко и кнез Павле и кнез Мирко, као и Владоје и Браило и на крају Радоје Радосалић. Сви горе поменути сведоци: Вукац Хрватинић и његов син Хрвоје Вукчић, војвода Влатко Вуковић, кнез Павле Раденовић, кнез Мирко Радојевић и Радоје Радосалић су позната босанска властела и јављају се углавном и на другим Твртковим повељама.⁴ И ову повељу је писао писар Владоје као и ону Дубровнику из 1378. године.⁵ Идентитет свих наведених сведока је поуздан осим Браила, вероватно Браила Тезаловића, чија је политичка и дипломатска делатност до сада у историографији била везана за крај XIV века.⁶ Можда би се могли померити почeci његове делатности у последње године Тврткове владавине, то јест у време од 1385. до 1391. године.

тив дошли смо до закључка да је препис Тврткове повеље Котору веран оригиналу, једино је погрешан датум настанка повеље – 1382. година. Твртко није могао издати Которанима повељу пре него што је град дошао под његову власт, а то је било у периоду када се Котор предао краљу Твртку око 20. јула 1384. године, односно када је угарска краљица Марија признала Тврткову власт над Котором тек средином 1385. године. Према томе, *terminus ante quem* настанка повеље јесте крај јула 1384. године, односно средина 1385. године. Међутим, *terminus post quem* јесте март 1391. године. То је крај Тврткове владавине и његова смрт 1391. године. Користим ову прилику да се најљубазније захвалим проф. Сими Ђирковићу.

⁴ Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Graz 1964, 202 (репринт издање); L. Thallóczy, *Како и када је Хрвоје њосѡао велики војвода босански*, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине IX (1897) 183-184, 190-191.

⁵ *Monumenta Serbica*, 190.

⁶ P. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi Instituta za istoriju 10/II (1974) 31-32; Isti, *Kreditno trgovačke veze Braila Tezalovića sa Dubrovčanima*, ZČ 3 (1980) 299-311; Isti, *Genealogija porodice Tezalović iz Prače*, Pregled 6 (1975) 755-759; Isti, *Ekonomsko socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću* (Pojava građanske klase i novog plemstva), Tuzla 1986, 40-41, 44-53.

Међу наведеним сведоцима посебно нас занима, пре свега, појава кнеза Павла Раденовића као сведока на овој повељи. Тако њега на индиректан начин везујемо први пут за Котор (1385-1391). Кнез Павле се помиње одмах иза имена војводе Влатка Вуковића. Према томе кнез Павле, наводи се заједно с родоначелником Косача Влатком Вуковићем. Десетак година касније, марта 1399. године, кнез Павле Раденовић налази се заједно, по други пут, са још једним Косачом Сандаљем Хранићем, и опет је град Котор у питању, односно део царине соли (део которског кумерка солског) који су њих двојица имали у Котору.⁷

Владари из династије Немањића уживали су део которског трга соли (кумерка солског све до 1370. године док је град био у саставу српске средњовековне државе. Пошто је Котор дошао под власт босанског краља Твртка I, као наследника Немањића, припале су му обавезе града, које су имали владари из династије Немањића. Тако је било и са кумерком солским. Он је несметано уживао део которског трга (царине) соли све до своје смрти 1391. године.

После Тврткове смрти поставља се питање коришћења которског кумерка солског и удела Павла Раденовића у њему. Након смрти краља Твртка, приход од которског кумерка солског наследио је Сандаљ Хранић. Велики босански војвода Сандаљ држао је у доба осамостаљивања истакнуте босанске властеле и стварања великих феудалних области, северну обалу Боке Которске, с Новим и Рисном, који су после слома Николе Алтомановића припали (1373) Босни. Како је централна власт у то време била слаба, он се такође сматрао баштиником врховене власти, коју је босански краљ од 1385. имао над Котором. Та се власт сводила на право да од которске општине наплаћује сваке године део прихода од продаје соли, као што је било и у доба Немањића, како смо већ навели. Данак који је Ђурађ II Страцимировић наметнуо Котору 1391. и одредбе споразума који су Которани склопили крајем 1395. године с Радичем Црнојевићем сматрани су у Босни као насилна узурпација. Зато је Сандаљ Хранић

⁷ Istorijски arhiv Kotor (IAK), Sudsko-notarski spisi (SN) II fol. 651, 14. III 1399; Заоставштина Ивана Божића, Архив САНУ 14463 - III - А - в - 72; II 651, 14. III 1399; *Историја Црне Горе* 2/2, 65 нап. 17 (И. Божић).

одмах после Радичеве погибије, (1395) а вероватно и у току сукоба с Ђурђем II Страцимировићем, прегао да обнови стара права босанског краља. Може се сматрати да су Которани мирно прихватили његове захтеве, јер су били далеко лакши, од оних на које су пристали споразумевајући се с Радичем Црнојевићем. Признали су га за свог господара и обећали му део прихода од продаје соли.⁸ Сандаљ се већ априла 1397. године налазио у доњем делу Грбаљског поља, или, можда, и на самој Превлаци.⁹ Средином новембра 1397. године Котор је био у власти Сандаља Хранића како се сазнаје из дубровачких вести. Он је током новембра текуће године довозио со из Суторине и продавао је у Котору. Због тога су Дубровчани одбили да пишу војводи Сандаљу. Дубровчани су на ту идеју могли доћи само уколико је Сандаљ имао власт над Котором.¹⁰ Исто тако, Котор је био и средином марта 1399. године у непосредној власти Сандаља Хранића, јер је он имао део которског кумерка солског заједно с Павлом Раденовићем.¹¹ Из једне которске вести, од средине марта 1399. године сазнаје се да је которска општина исплатила сер Марину Лучићу 94 дуката и 30 гроша которских на име царине на со (кумерка солског) за део који је припадао кнезу Павлу и Сандаљу, то јест кнезу Павлу Раденовићу и Сандаљу Хранићу. Само је изричито наведено да се речени њихов део нити носи нити даје господину краљу. Вероватно се мисли на босанског краља Остоју, иако у документу није наведено име краља.

Овај податак говори да је део прихода од продаје соли некада припадао краљу. Међутим, то сада више није био случај, јер су овај приход сада делили обласни господари (кнез Павле Раденовић и Сандаљ Хранић). Услед слабљења централне власти, Котор се налазио под непосредном влашћу Сандаља Хранића због тога је део которске царине соли уместо босанском краљу, као у време Твртка I, припао босанском великашу Сандаљу Хранићу, коју је делио с Павлом

⁸ *Историја Црне Горе* 2/2, 65 (И. Божић).

⁹ И. Стјепчевић, Р. Ковијанић, *Хранићи Косаче у которским споменцима*, ИЧ V (1955) 311-312; Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић у његовом ширењу по Приморју почев од Херцег-Новог*, Бока 11 (1979) 201.

¹⁰ С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 371 нап. 9.

¹¹ Види нап. 7.

Раденовићем. Исплата дела которске царине вршена је у ратама,¹² вероватно свака четири месеца. Исто тако, не зна се колико су дуго њих двојица имали заједно део которске царине соли. За сер Марина Лучића се не каже у ком својству је боравио у Котору, да ли као Сандаљев чиновник односно цариник или, пак, службеник которске општине. Поставља се питање да ли је можда било сличности између которске царине соли с осталим царинама у Босни, као на пример дријевском, оловском и другим. У случају Дријева познато је колики је део имао Сандаљ Хранић, а колики је део припадао Павловићима и Радивојевићима.¹³ Можемо само претпоставити да је било неке сличности с Дријевима пошто су и она била кумерак солски као и Котор. Сандаљ Хранић је вероватно располагао са својим делом которске царине исто онако као и са осталим босанским трговима. То можемо закључити по томе, што је део которског трга соли делио с Павлом Раденовићем, као што је радио и са другим босанским царинама (Дријева). Само је разлика у томе што се которски трг соли делио између општине с једне, и босанских владара или великаша с друге стране. И у наведеном документу из 1399. године, изричито је поменуто да је само један део которске царине соли припадао босанским великашима (кнезу Павлу и Сандаљу), док је преостали део вероватно припадао которској општини.

Тргови, односно царине у средњовековној Босни су се делиле међу великашима из безбедоносних разлога, због избегавања сукоба, што је доприносило бољој експлоатацији тргова и већој добити при подели царине.¹⁴ Тако су приходе од царине соли делили у Котору кнез Павле Раденовић и Сандаљ Хранић, на оном делу који је њима припадао. Свакако је већи део имао онај у чијој је власти град био, а то је Сандаљ Хранић. Њих двојица (кнез Павле и Сандаљ) делили

¹² М. Ивановић, *Прилози за историју царина у средњовековним српским државама*, Споменик САН ХСVII (1948) 19; Д. Ковачевић, *Развој и организација царина у средњевјековној Босни*, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине VI (1954) 233-236, 241, 243-244.

¹³ М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 382; Б. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1986, 127-132.

¹⁴ М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, 382-383.

су которски трг соли и зато што су били суседи, територије су им се граничиле, што значи да су им се интереси поклапали. Кад је град Котор у питању, ова двојица великаша скоро увек делују синхронизовано, било на директан или индиректан начин. Тако је било до пред крај живота кнеза Павла Раденовића, када су се односи између њих двојице пореметили, тако што је Сандаљ, односно његови људи, учествовао у убиству Павла Раденовића.

О односима кнеза Павла Раденовића и Котора током прве деценије XV века, па све до његове смрти 1415. године има веома мало вести, које на посредан начин доводе у везу Котор с овим босанским великашем. Њихове међусобне односе можемо пратити кроз односе Дубровника према босанским великашима, чије су се територије налазиле у суседству Дубровника (а то су кнез Павле Раденовић и Сандаљ Хранић). Отворено непријатељство Дубровника према Босни, јасно се види из поруке дубровачког посланика од 11. децембра 1403. године, коме је сугерисано да поради код Которана како би признали врховну власт краља Жигмунда.¹⁵ Котор је вероватно био под босанском влашћу, а преко ње признавао је врховну власт напуљског краља Владислава. Од Которана је требало затражити, односно замолити их, да не ометају њихове чете, које непрестано ратују на том простору и на мору и на копну. Овде се мисли на област кнеза Павла Раденовића (Конавле) и територију Сандаља Хранића (Драчевицу).

Наиме, краљ Остоја је провалио на дубровачку територију већ 15. јула 1403. године и стигао с војском до градских зидина. Домаће становништво било је недовољно за одбрану, па су одлучили да траже помоћ са стране; од албанског великаша Мркше Жарковића, Црнојевића и других Зећана који су били непријатељи Сандаља Хранића и Босне. Није познато колико су ратника Дубровчани прикупили. За Љуштитчане

¹⁵ Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу Приложак историји Босне крајем XIV и поч. XV века*, Нови Сад, 1901, 31; Да је Котор 1403. признавао врховну власт Владислава Напуљског зна и Иво Стјепчевић и каже: „Odbijen od Venecije, prizna Kotor god. 1403. uz ostale dalmatinske gradove pokroviteljstvo Ladislava Napuljskog, koji mu za boravka u Zadru potvrdi povlastice”, али не говори одакле је преузео ову вест. (*Prevlaka*, *Bogoslovska smotra* 3, Zagreb 1930, 23); Сима Ђирковић наводи старију литературу која истиче да је Котор био под босанском влашћу и преко ње признавао врховну власт напуљског краља Владислава (*Историја средњовековне босанске државе*, 371, нап. 9).

се зна да су учествовали у рату као дубровачки најамници. Од њих је изгледа захтевано да не износе никакву робу на непријатељску обалу, вероватно се мисли у Нови. Можда је циљ акције био заузимање Новог. Од Которана је требало затражити неутралност у овом сукобу. Сандаљ Хранић и Павле Раденовић су се понашали у августу 1403. године као да нису у рату с Дубровчанима. Вести о успесима краља Жигмунда и повлачењу Ладислава Напуљског из Далмације охрабрили су Дубровчане. У другој половини октобра 1403. године, краљ Остоја и кнез Павле Раденовић су понудили, путем писма, примирје, које су Дубровчани одбили. Дубровачки посланици су стално истицали Которанима да су у Босни велики унутрашњи проблеми, то јест трзавице.¹⁶ Не знају се детаљи исхода ове дубровачке операције. О даљим односима кнеза Павла Раденовића и Котора нема вести, било директних или индиректних.

На крају можемо закључити да се везе између кнеза Павла Раденовића и Котора могу пратити крајем XIV и на самом почетку XV века. Оне су биле и посредне и непосредне, али скоро увек су се одигравале кроз призму односа Сандаља Хранића и Котора. У свему томе посебно је била значајна њихова подела прихода од которске царине соли.

¹⁶ Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, 31; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 199-201.

MARICA MALOVIĆ ĐUKIĆ

KNEZ PAVLE RADENOVIĆ AND KOTOR

Summary

Relations between *knez* Pavle Radenović and Kotor could be followed at the end of XIV and at the beginning of XV century. They were direct or indirect ones, but they were always part of the relations between Sandalj Hranić and Kotor. The name of Pavle Radenović had been linked to Kotor for the first time as a witness in the charter of the king Tvrtko I issued to Kotor, dated from 1385 to 1391. The second mention of *knez* Pavle Radenović in Kotor is more important one. Thus, together with Sandalj Hranić, he shared the income of the Kotor salt customs in March 1399.